

ԶԱՅՆ

ՀԱՄԱԿԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱՎԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄՍԱՁԵՐԻ

«ՀԱՅՆ» ՀԱՅԵՆԱԿՅԱԿԱՆ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱՎԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄՍԱՁԵՐԻ

Անվար

2004թ. օգոստոսի 27-29-ին
Ծաղկաձեռում տեղի ունեցավ
համահայկական կրթական
խորհրդաժողով, որի մաս-
նակիցներին և հյուրերին հղ-
ված ՀՀ նախարար Ռ. Քո-
չարյանի ուղերձում մասնա-
վորապես նշված էր, որ «Հա-
յաստանի պետական կառույցնե-
րի կողմից ծեռնարկվող քայլերը, ու-
սուցական կաղրերի պատրաստումը Հա-
յաստանի բուհերում, սփյուռքահայ ուսու-
ցիչների վերապատրաստումը, դասագր-
քերի և ներողական ծրագրերի տպագրու-
թյունը անհրաժեշտ, քայլ ոչ բավարար
աջակցություն են հայ գաղթօջախների
դպրոցներին»:

Ծաղկաձեռում հավաքված ուսուցիչներին և կրթության ոլորտի աշխատողներին ուղերձներ էին հղել նաև ԱԺ նախա-
գահ Ա. Բաղդասարյանը, ՀՀ վարչապետ
Ա. Մարգարյանը, Մեծի Տանն Կիլիկիո կա-
թողիկոս Արամ Առաջինը: Խորհրդաժողով-
վի համախավոր բացմանը Աննայն Յայ-
յոց կարողիկոս, Ն.Ս.Օ.Ս.Ս. Գարեգի Երկ-
րորդը, հայրապետական օրինանք հղել-
ով ներկաներին նշեց, որ «որքան կենսու-
նակ լինի դպրոցը, այնքան մեծ կլիմի մեր
հույսը ապագայի հանդեպ, քանզի այն,
ինչ սերմանում ենք, այն է հույս ունենք
հավաքելու: ...Ամեն նոր սկիզբ, առաջըն-
թաց ու նոր ճանապարհ ժողովորդների
կյանքում ուսուցիչներով է սկզբնավոր-
վել»: Ելույթ ունեցած նաև ՀՀ ԿԳ նախա-
րար Ս. Երկյանը, ՀՀ մշակույթի և երի-
տասարդության հարցերի նախարար Յ. Յովեյանը, ԼՂՀ ԿԳ նախարար Ա. Մարգա-
րյանը, Յայաստանի գրողների միության
նախագահ Լ. Անանյանը և այլք:

Խորհրդաժողովի ավարտից հետո մի
քանի հարցերով դիմեցինք ՀՀ ԿԳ սփ-
յուռքի հետ կապերի բաժնի պետ Յան-
Թաղիսյանին:

- Պրն Թաղիսյան, խորհրդաժողով-
ում նշվում էր, որ այն առաջինն է, մի-
թե նախկինում նման հանդիպումներ
անցկացնելու կարիք չի եղել...

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱՎԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ԾԱՂԱՋՈՐՈՒՄ

- Կրթական բնույթի խորհրդա-
ժողովներ նախկինում ևս եղել են,
որինակ 1996թ. Ֆրանսիայի նիս քաղաքում
սփյուռքի վարժարանների ուսուցիչների համաժողովը գումարվել, այս տարի
օգոստոսին Լիբանանում, Մեծի Տանն Կի-
լիկիո Արամ Ա կաթողիկոսի նախաձեռնությամբ կրթական ոլորտի խնդիրները քն-
նարկելու նպատակով նույնպես կազմակերպվել եր համաժողով, բնականարար,
Յայաստանում ևս տարբեր տարիների
անց են կացվել սեմինարներ, ժողովներ,
որոնցում բնարկվել են նաև սփյուռքի
դպրոցներին հուզող հարցեր: Բայց մեր
աշքի առաջ փոխվում է սփյուռքի քարտե-
զը, որոց համայնքներ ի հայկական արտագաղթի ուրծանում են, որոց
ավագական գաղթօջախների հայերի թի-
վը նվազում է, ամենուրեք կատարվում են
հայերի տեղաշարժեր, նաև ներքին միգ-
րացիա, օրինակ՝ Ուսաստանի ներսում,
և ըստ այդմ է ծագում են նոր խնդիրներ,
և այդ բոլորն ի մի թերելու, լուծումներ
գումարելու նպատակով պարբերաբար
առաջանում է խորհրդաժողովներ անց-
կացնելու անհրաժեշտություն: Բայց այս
ծագալի և ընդգրկման առաջին անգամ
ենք հնարավորություն ունենում կազմա-
կերպել:

- Խորհրդաժողովին քանի՝ մարդ
մասնակցեց և, ընդհանուրապես, ուժե՞ր
կարող էին մասնակցել:

- Նախապես ծրագրել էինք, որ կմաս-
նակցի 60 հոգի, այնուհետև այդ թիվը հա-
սավ 80-ի, հետո 100-ի, քայլ թե՛ Յայա-
ստանից, թե՛ սփյուռքի շատերը ցանկա-
ցան ներկա գտնվել: Արդյունքում՝ Ծաղ-
կաձոր եկավ 200 հոգի, այդ թվում՝ 25
երկրություն 125 սփյուռքահայ: Օրակար-
գը ծրագրի հետ նախապես ուղարկել

էինք տարբեր երկրներում մեր դիվանա-
գիտական ներկայացուցչություններ,
վարժարաններ, այլևայլ կրթական հաս-
տատություններ և տեղերից ստացված
առաջարկությունների հիման վրա վերջ-

նականորեն ծևավորվեցին ծրագիրն ու
օրակարգը: Խորհրդաժողովին կարող էին մասնակցել թեմական և ուսումնական
խորհրդների ներկայացուցիչներ, հա-
մայնքների նեկավարներ և կրթական
հարցերով պատասխանատուններ, կրթօ-
ջանական տնօրեններ, նախակրթարան-
ների, միջն և ավագ կարգի դասարանների
ուսուցիչներ, կրթական ոլորտի այլ
մասնագետներ: Ի դեպ, մասնակիցների
կեցության, սննդի և բոլոր այլ ծախսերը (բացի ճանապարհածախսից) հոգում էր
Յայաստանի Յանրապետությունը:

- Եռօրյա քննարկումների ընթաց-
քում ի՞նչ առաջարկեն եղան:

- Առաջարկներ եղան համազգային կր-
թական ռազմավարություն և համատեղ
կրթական ծրագրերով նշանակություն
ունենալու համար առաջնորդությունը:
Առաջարկները եղան կազմում հայկական
դպրոցները, որոնք առաջնորդությունը
առաջարկություն ունենալու համար առաջ-
նորդությունը:

ծրագրեր և դասագրքեր
կազմելու գրությացը հա-
մակարգված և անհրաժեշտ
մակարդակով իրագործելու
համար ստեղծել համահայ-
կական գիտամեթոդական
կենտրոն, ինչպես նաև՝ ՀՀ

ԿԳ նախարարին կից մեթոդական խոր-
իւրդ: Սփյուռքի պատանիների հայեցի
կրթության աջակցելու համար օգտա-
գործել 31 հեռուստաալիքի հնարավորու-
թյունները և ցուցադրել համապատաս-
խան ուսումնական հաղորդաշարեր: Սփ-
յուռքի համար ուսումնական և ներողակա-
կան նյութեր պատրաստելիս կարևոր է ընթերցարանների, քրեստոմատիանների,
երգարանների, համագիտարանների,
պատության, աշխարհագրության, մշա-
կույթի հանրամատչելի ծեռարկների,
ձայներիզների, տեսաերիզների և համա-
կարգչային խաղերի ստեղծումը: Պետա-
կան հոգածության առարկա դարձնել ու-
սուցիչների պատրաստության և վերա-
րակավորման խնդիրները՝ այն իրակա-
նացնելով նաև սփյուռքի համայնքներուն: Յաշվի առնելով Խ. Արովյանի անվան
ԴՊՄ համալսարանի «Սփյուռք» գիտաու-
սումնական կենտրոնի փորձը՝ պետական
կրթական համակարգում ծևավորել նաև
արևմտահայերեն ուսուցմամբ կրթօջախ-
ների համար մանկավարժական կաղրերի
պատրաստությունն ապահովող միավոր:

Առաջարկներ շատ եղան, ես թվարկե-
ցի ընդամենը մի քանիսը: Այժմ դրանք լր-
ջորեն ուսումնասիրվում են: Խորհրդաժո-
ղովի ընդունած բանաձից բխող նա-
խագծեր ենք մշակելու և ուղարկելու Յա-
յաստանի ու սփյուռքի կրթական հաստա-
տություններ՝ քննարկման: Իրականում
խորհրդաժողովը ոչ թե ավարտվեց, այլ
սկսվեց և շարունակվելով կղանա գոր-
ծներաց մինչև հաջորդ հանդիպումը՝
2006թ., որի ընթացքում կամփովեն
արդյունքները և, իհարկե, կլինեն նոր
առաջարկություններ:

Զրույցը վարեց Ս. Վարդանյանը

ՀԱՅԿԱՎԱՆ ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ՆՎԱՅՈՒՄ

Հարցազրույց Արխանայի
կրթության նախարարու-
թյան հայկական դպրոցների տեսութ,
«Արխանայի հայկական համայնք» ՀԿ
խորհրդի անդամ, «Համշեն» ամսաթերթի
խմբագիր, բանաստեղծ Արտավազդ Սա-
րեցյանի հետ:

- Եթե նախարարությունում կա հայ-
կական դպրոցների տեսութ, նշանակում
է այսօր Արխանայում գործում են հայ-
կական դպրոցներ: Քանի՞ դպրոց է գոր-
ծում, որքա՞ն աշակերտ կա:

- Արխանայում այսօր գործում է ամենօրյա 35 հայկական դպրոց, որոնց
ուղղությունը առարկաները դասավանդ-
վում են հայերեն: Ունենք 2828 աշա-
կերտ: Դպրոցներից 10-ը միջնակարգ են, մյուսները՝ ուրարտյան և տարրական:

- Ո՞ր է ամենամեծ դպրոցը:

- Ամենամեծը Գագրայի շրջանի 8անդրիշտի (նախկինում՝ Գանքիադի) ավանի Ավ. Խահակյանի անվան դպրոցն է: Ունի 224 աշակերտ: Մյուսը 8անդրիշտի (նախկին անվանում՝ Բագամյաշտա, Փշապ) դպրոցն է՝ 223 աշակերտով: Ցանկով պահու

արխանայի աշակերտության կենտրոնական՝ Սոլիստի մի Յովիկի հայաստանի անվանական դպրոցում աշա-
կերտություն է թիվը մի փոքր նվազել է: Նշեն, որ այս ուստարարում դպրոցը տվեց 26 շրջանավարտ, իսկ առաջին դպրոցի ընդունվել է 10 երեխա: Սա դեռ լավ է, որովհետև անցա

225 ЛЕТ НА ДОНСКОЙ ЗЕМЛЕ

27-29 августа по инициативе Министерства образования и науки РА в Цахкадзоре состоялась Всеармянская конференция по образо-

ванию. В ней участвовали более 130 педагогов и работников образовательной сферы из 30 стран. В конференции участвовала также начальник отдела образования администрации Мясниковского района Ростовской области Домченкова Екатерина Федоровна. Пользуясь случаем мы задали ей несколько вопросов.

- Госпожа Домченкова, мы рады, что Вы также участвуете в этой конференции. Вы впервые в Армении?

- Нет, я впервые была в Армении 16 лет назад в составе делегации Мясниковского района.

- После первого визита прошло много времени, Вам видны те перемены, которые произошли за эти годы?

- Армения стала прекрасней.

- Сколько лет Вы работаете начальником отдела образования, и не трудно ли работать в многонациональной области?

- Я родилась в Мясниковском районе и выросла в многонациональной среде и считаю, что первоначальная задача всех работников сферы образования - воспитывать в подрастающем поколении уважение ко всем народам, их языку и культуре. За четырехлетний период моей работы завотделом образования я руководствовалась этим принципом.

Большинство населения района (всего 37.2 тыс. человек) составляют армяне и русские. Всего же в районе дружно живут и трудятся представители более 20 национальностей. Районный центр - село Чалтырь. Поселившись на берегах Дона 225 лет назад, армяне навсегда связали свою судьбу с Донским краем. В каждой семье бережно хранятся и передаются из поколения в поколение уважение к старшим, любовь к богатой, и в то же время трагической, истории армянского народа, сохраняются и преумножаются богатые культурные традиции, изучается родной язык.

- Прощу представьте сферу образования вашего района.

- В системе образования района 18 муниципальных дошкольных учреждений, 11-средних общеобразовательных школ, 2-основные, 1-вечерняя (сменная) школа. Действуют еще два учреждения дополнительного образования: Дом детского творчества и спортивная детско-юношеская школа олимпийского резерва им. А.В. Ялтыряна. В общеобразовательных школах обучается более 5000 детей.

- Сколько армянских школ есть в вашем районе?

- Армянских школ (в "чистом" виде) в районе нет, но с целью сохранения национальных, исторических и культурных традиций армян в 6-ти школах района ведется изучение армянского языка с 3 по 9 класс с обязательной сдачей экзамена в 9 классе.

Отделом образования разработана адаптированная программа по армянскому языку и включена в образовательный процесс с целью аprobации. У нас сложились давние дружественные связи с Арменией.

Однако, для того, чтобы реализовать все предложения, прозвучавшие на конференции, нужно прежде всего определить цели и задачи; создать условия для обучения детей родному языку, истории и культуре.

В детских садах есть уголки национального быта. Проводятся фольклорные праздники с использованием предметов национального быта и старинных музыкальных инструментов.

В школах на уроках дети армянской национальности изучают язык, а русские - историю донских армян; историю армянского народа. Работают кружки армянского языка; фольклорные коллективы - вокальные, танцевальные, народный театр.

Одним словом, наша задача - воспитать в детях потребность в изучении родного языка, истории и культуры своего народа.

- Какие ожидания есть у Вас от конференции?

- Задачи и цели учителей и работников образования, собравшихся почти из 30 стран, единны - в разных общинах сохранить армянский язык, культуру, сделать так, чтобы следующие поколения знали свою историю, свои корни. Надеюсь, что эта конференция поможет найти ответы на ряд вопросов, а также вовлечь в жизнь несколько совместных программ.

Наша делегация очень благодарна за организацию конференции Министерству образования и науки Армении. Надеемся на дальнейшее сотрудничество: обмен делегациями учителей, учащихся, проведение совместных мероприятий, направление выпускников в ВУЗы Еревана.

Беседу вел Сергей Варданян

Монастырь Сурб Хач

ПАМЯТНИК ДОНСКОМУ АРМЯНИНУ ОТКРЫЛИ В РОСТОВЕ-НА-ДОНЕ

Недавно в Ростове-на-Дону состоялось открытие скульптурной композиции, посвященной Донской школе греко-римской борьбы. Памятник представляет собой бронзовую фигуру Вардереса Самургашева - первого коренного ростовчанина, ставшего в Сиднее олимпийским чемпионом.

Установлен памятник на площади Карла Маркса в парке одного из древнейших районов города - Нахичевани, где родился и живет борец. Открывали памятник, который должен стать первым шагом к созданию Аллеи Славы олимпийских чемпионов из Ростова-на-Дону, президент ОКР Леонид Тягачев и президент Федерации спортивной борьбы России Михаил Мамиашвили.

- Инициатором проекта была армянская община, - рассказал в интервью газете "Спорт-Экспресс" Рафаэль Самургашев, вице-президент Российской Федерации спортивной борьбы и старший брат Вардереса. - Мы привыкли, что памятники при жизни обычно не ставят. Но есть исключения: в Донецке создали монумент великому легкоатлету Сергею Бубке, в Санкт-Петербурге - олимпийским чемпионам-петербуржцам по греко-римской борьбе.

По словам скульптора Давида Бегалова, работа над бронзовой статуей Самургашева высотой 2 метра 20 сантиметров заняла у него полтора года. "Античным героям, победителям Олимпийских игр, ставили памятники и не видели в этом ничего зазорного. Мальчишкам в Ростове теперь тоже будет на кого равняться", - сказал Бегалов.

Действительно, скульптура В. Самургашева располагается в нескольких метрах от школы №13 и, безусловно, повлияет на спортивный настрой школьников.

Григорий АКОПОВ

И ВНОВЬ ЗВУЧИТ АМШЕНСКАЯ ЗУРНА

Фестиваль под таким названием недавно прошел в парке культуры и отдыха г. Туапсе. Но родился он еще в 1989 году в поселке Лазаревское г. Сочи по инициативе Лазаревского отдела культуры. И был он посвящен памяти замечательного амшенского зурначи Вартана Хачиковича Зебеляна.

С того первого фестиваля прошло 15 лет. Между фестивалем 1989 года и нынешним слишком большая разница. Если тогда в 1989 появились первые ростки возрождения армянской культуры в Лазаревском районе, то теперь, с 1992 года действует государственный Центр армянской культуры при Центре национальных культур Лазаревского района под руководством директора, заслуженного работника культуры Кубани Татьяны Кундакчян. Только в Лазаревском районе Сочи в 18 клубах имеются армянские коллективы. В районе работают 4 балетмейстера высшей квалификации, среди которых лидером является Вартан Погосян. Коллектив "Наира", руководимый Вартаном Погосяном, на высоком уровне представлял культуру армянского народа в Екатеринбурге, Астрахани, Майкопе, Вятке, Армении, Белоруссии, Ираке. Юмор катковцев, амшенские танцы из сел Беранда и Детляжка, Зубова Щель и Верхнее Лоо представляли на

нынешнем фестивале Лазаревский Центр армянской культуры, на плечи которого легли все творческие заботы по проведению фестиваля. Границы фестиваля простирлись от Абхазии до Ростова-на-Дону. Несколько коллективов стали открытием фестиваля. Первое, самое неизгладимое впечатление, оставил ансамбль зурначей из

села Чалтырь Ростовской области под руководством Асватура Дагладияна. Отметчи, что зурна у чалтырских армян больше восточно-армянской и чуть меньше амшенской. Чалтырских зурначей сменили темпераментные танцы древнего Амшена в исполнении ансамбля "Наира" Лазаревского ЦНК. Но тут же оспорить первенство танцов вышли трабзонские армяне из Пролетарского села Майкопского района Адыгеи. Самому "молодому" из них было 70 лет. Старцы, убеленные сединой, исполнили танец языческих времен "Тетрамэ" - подобие танца, исполняемого перед битвой армянскими воинами. Следом за трабзонцами вышли на сцену Фердинанд Минасян (зурна) и Хачик Ханжиян (доол), игравшие на инструментах Вартана Зебеляна. Далее друг за другом на сцену вышли ансамбль танца "Ахпюр" и муниципальный вокальный ансамбль "Зангер" из села Чалтырь Ростовской области (руководитель - Софья Кочергина). "Зангер" - это профессиональный коллектив, все участники которого преподаватели Чалтырской школы искусств (солисты - Саркис Акопян, Азиз Экизян). Коллектив сопро-

В.Х.Зебелян

вождал заведующий отделом культуры Мясниковского района Тиран Гизгизов. Завершил фестиваль коллектив эстрадной армянской песни из Адлера под руководством Андриана Саркисяна.

Г. МАЗЛУМЯН

Зав. отделом по вопросам культуры и искусства администрации Лазаревского района г. Сочи, заслуженный работник культуры России.

В РОСТОВЕ-НА-ДОНЕ ИЗДАН АРМЯНО-РУССКИЙ СЛОВАРЬ

В Ростове-на-Дону впервые издали армяно-русский словарь с русской транскрипцией. В словаре 10 тысяч слов. Над его созданием составитель Андраник Геворкович Малхасян работал более трех лет. За это время под его редакцией вышло несколько разговорников, пять раз переиздавался армянский букварь. Еще в одной из своих работ он проанализировал происхождение армянских фамилий. Андраник Малхасян большую часть своей жизни посвятил преподавательской деятельности, а сейчас находится на пенсии и работает над новым проектом по истории переселения армян на Дон.

Необходимо отметить, что подобная литература издавалась и в других регионах России. Так, русско-армянский и армяно-русский разговорники издавались в Краснодаре при участии газеты "Еркрамас", а в Калуге - журнала "Горцарап".

"Еркрамас"

Лазаревский Центр армянской культуры

Судьба армянского народа сложилась так, что на протяжении многих веков скиталась он по всему миру. Но как бы не была горька его доля, врожденное благородство и яркий талант армян создали высокую самобытную культуру и со-

Г. Мазлумян

хранили национальный колорит.

В 1989 году в Лазаревском районе г. Сочи был открыт культурный центр "Севан", председателем которого стал О. Чепнян. Название общественной организации родилось в результате уже налаженных связей с г. Севан. В этот период в п. Лазаревское гостил ансамбль песни и танца из Севана. Коллектив удостоился теплого приема. Пионерами создания общественной организации культурного центра "Севан" были А. Макарян, Г. Мазлумян, К. Кулян, А. Мавян, Б. Чолокян и другие.

Общество "Севан" сплотило воедино энтузиастов нового дела. В этот период коллективы армянского танца амшенских армян уже существовали в Горном Лоо и Верхней Беранде под руководством Ваграма Сеферяна. Известные местные артисты были приглашены на фестиваль в Армению. На основе базовых коллективов района было решено создать новый коллектив районного масштаба "Амшен". Эту идею подхватил заведующий отделом по вопросам культуры и искусства Лазаревского района Г. Мазлумян. Нашлись и меценаты в лице А. Ж. Макаряна и других для поддержания коллектива, в котором большое внимание уделялось фольклорным традициям амшенских армян.

В 1992 году в Лазаревском районе на базе районного Дворца культуры был создан Центр национальных культур, который стал единственным в России учреждением, объединившим в себе уже семь Центров национальных культур (русский, греческий, армянский, адыгский, казачий, украинский, белорусский). Одними из первых были армянские, адыгские и казачьи Центры.

Заслуженный работник культуры России Г. С. Мазлумян бережно хранит и лелеет свое детище. Главная его задача - сохранение лучших национальных традиций и обычая, внедрение их в жизнь, развитие народного творчества и ремесел.

В 1992 г. Центр национальных культур был удостоен Международной премии Ассоциации городов юга России "За содействие миру на Кавказе". В 1998 г. он получил благодарность Государственной Думы и Министерства по делам национальностей России. По итогам работы в 2001 г. Центр занял первое место в Краснодарском крае.

Первым руководителем ансамбля "Амшен" и директором Центра был П. Микаэлян, а его помощниками - старейшины: Ваграм Сеферян, Мелкон Варвашян и другие, вошедшие в состав оркестра народных инструментов, состоящий из музыкантов-самоучек: Матевос Саулян (тар), Бабкен Чакрян (кемани), Виолен Абъян (кемани), Арменак Дадаян (киманча), Апет Геворгян (дудуку), которые буквально вдохнули жизнь в ансамбль.

Руководил оркестром Вачаган Икиликян (аккордеон). Сейчас уже его сыновья продолжают традиции своего отца, являясь активными участниками коллективов армянского Центра. Молодые музыканты Ашот Джермакян (кларнет), Мигран Топалян, Карен Микаэлян (доол) с увлечением работают в Центре. Сегодня Мигран Топалян уже является руководителем хореографического коллектива с. Верхняя Беранда. А начинал он танцором ансамбля "Амшен", играл на дооле.

Солисты Центра - Српуи Челокян, Арутюн Варелджян, Ануш Гугулян, Вазген Микаэлян пользуются симпатией зрителей благодаря своему исполнительскому мастерству. Хвала этим людям, которые не взирая на трудности, занимались любимым делом, даря зрителям радость и знакомство с армянской народной культурой...

Росписи на стенах отображают исторические памятники архитектуры, культуры, пейзажи Армении, национальные орнаменты. Центр армянской культуры украшают живописные панно с видами священной горы Арагат, озе-

по интересам. Еще раз хочется назвать педагогов и исполнителей: С. Г. Франгулян, Э. Мусабекяна, М. Тополяна, Э. Даракчяна и др.

Особо хочется отметить директора Центра Татьяну Кундакчян - истинного патриота своего дела, заслуженного работника культуры Кубани; художественного руководителя и талантливого балетмейстера Вартана Погосяна; вдохновителя и радетеля Лазаревского Центра национальных культур, заслуженного работника культуры Рос-

Ансамбль "Наирি"

ра Севан, древнейших храмов и монастырей, портреты прославленных сынов армянского народа - Андрапика Озаняна и Саят-Новы.

сии, заведующего отделом по вопросам культуры и искусства Лазаревского района - Григория Мазлумяна.

Народный фольклорный коллектив "Детляжка с."
"Голос Амшена"

Ансамбль "Амшен"

Шло время. Появилась необходимость в профессиональных кадрах: музыкантах, балетмейстерах, специалистах разной направленности культурной деятельности. По приглашению администрации и заведующего отделом культуры Лазаревского района в Центре стал работать В. Г. Погосян, с отличием окончивший Ереванский педагогический институт им. Х. Абовяна. Сегодня В. Погосян является художественным руководителем Центра армянской культуры и балетмейстером коллектиvos "Амшен" и "Наирি".

Прошло чуть больше 10 лет, а уже накоплен определенный опыт, которым можно поделиться. Сегодня мы гордимся такими специалистами, как С. Франгулян - педагог по вокалу, концертмейстер, выпускница Ереванской государственной консерватории. Гегам Григорян - зурначи, дудукчи Центра, заслуженный артист Армении, Андрапик Саркисян, А. Мовсисян - виртуозный исполнитель на киманче, доолчи Мусабекян Эдуард и другие.

Лазаревский Центр армянской культуры объединил работу 18 своих филиалов в армянских селах района. Это авторитетное учреждение привлекает к себе внимание всей армянской диаспоры России и располагает прекрасным помещением в здании районного Центра национальных культур, оформленным художником К. Г. Карагояном, скульптором, художником М. Х. Минасяном.

В 2002 году в Центре был установлен хачкар (крест-камень) из туфа - художественный символ армян, работы Марата Минасяна.

Основные задачи Центра:

- Изучение и пропаганда истории, традиций, быта, культуры, фольклора, художественного творчества амшенских армян.

Ежегодно в Центре проводятся культурно-массовые мероприятия, связанные с важнейшими датами армянского народа: днем независимости Армении, днем памяти жертв Геноцида и днем Спитакского землетрясения, отмечается праздник воды и плодородия "Вардавар". А мероприятия для детей и молодежи проводят молодые специалисты Г. К. Начаева и К. С. Зейтуян.

В Центре работают кружки самодеятельного народного творчества, клубы

В филиалах Центра армянской культуры - сельских Домах культуры Лазаревского района, расположенных в селах с преобладающим армянским населением, большая часть жителей - это наши соотечественники, переселившиеся из Турции в XIX веке.

До сегодняшнего дня амшенские армяне сохранили свою яркую и самобытную культуру. Они из поколения в поколение бережно передают традиции и фольклор.

В каждом Доме культуры действуют творческие коллективы, пропагандирующие традиционную культуру амшенских армян: хореографические коллективы в селах Верхнее Лоо (рук. К. Кегаян), Нижнее Лоо, Верхняя Беранда (рук. М. Топалян), Зубова Щель (рук. А. Акопян) и других. В репертуарах коллективов - танцевальные мотивы амшенских армян.

Возрождается искусство игры на амшенской зурне. Заслуженным вниманием пользуется театральный коллектив с. Каткова Щель, который во-

Ансамбль "Голос Амшена"

площает

на сцене остроумные и популярные сценки на амшенском диалекте. Создан ансамбль народной музыки "Пробуждение".

В районе действует уникальный фольклорный коллектив "Голос Амшена". В марте 2002г. "Голос Амшена" получил звание "Народный фольклорный коллектив". История этого коллектива начиналась из с. Верхняя Беранда. Жители села собирались в клубе СДК под руководством М. А. Варваштяна и под кемани вспоминали любимые с детства амшенские песни и танцы.

Два села, Беранда и Детляжка, вместе создали новый объединенный коллектив и стали целинаправленно работать. Центром творческой жизни стал СДК с. Детляжка. Заслуга в становлении коллектива лежит на плечах Т. К. Кундакян, Л. Е. Веселовой, В. Г. Погосяна.

Ансамбль "Амшен"

На защите звания "Народный фольклорный коллектив" была разыграна амшенская свадьба с обрядами, традициями амшенских армян.

Коллектив часто выступает в селах Лазаревского района. Стал лауреатом смотра народного творчества "Родники" в 2001 году. Получил благодарность за участие в 15-м краевом празднике фольклора "Золотое яблоко" в г. Краснодаре (2002г.). Одним из ярких проявлений возрождения и развития культуры амшенских армян стало организация межрегионального фестиваля "Звуки, амшенская зуна", который дважды проводился в Лазаревском районе и получил большой отклик в крае. В фестивале принимали участие и творческие коллективы из Абхазии, Адыгеи, городов Краснодарского края – г. Анапа, Туапсе, п. Джубга и Большого Сочи. Фестиваль объединил около 500 участников и явился ярким праздником культуры амшенских армян. В настоящее время Центр армянской культуры работает над программой возрождения и развития культуры, фольклора, творчества амшенских армян.

Ансамбль "Наипи"

Народный армянский ансамбль песни и танца "Амшен"

Базовый коллектив Центра армянской культуры – народный ансамбль армянской музыки, песни и танца

"Амшен". Созданный в 1992 году - он в сущности стал первым в России творческим самодеятельным коллективом, пропагандирующим армянскую национальную культуру на высоком творческом уровне.

Ансамбль "Амшен" – дипломант и лауреат множества международных фестивалей и конкурсов. Участвовал в праздновании 300-летия Российского флота и 150-летия города Новороссийска, лауреат 11-го международного фестиваля фольклорных коллективов "Кубанский казачок", лауреат фестиваля искусств "Кубанская музыкальная весна", в 1995г. выступал на международном фестивале армянских самодеятельных коллективов в Армении, в 1997 году выступал с благотворительными концертами в городах Гегаркуникской области

ти, представлял концертную программу в г. Ереване в театре им. Станиславского. Он лауреат 11-го международного фестиваля народного танца в г. Ереване, международного фестиваля детского музыкального творчества "Земля – наш общий дом" в г. Екатеринбурге. Выступал в

Сочи, Краснодаре, Туапсе, Астрахане и Кирове. Ни один праздник в районе не обходится без участия коллектива "Амшен".

Образцовый хореографический ансамбль "Наипи"

Образцовый хореографический ансамбль "Наипи", созданный в 1996 году, лауреат праздника детского хореографического творчества "Радуга надежд - 96", первого международного фестиваля городов-побратимов "Солнечный круг", Всероссийского фестиваля детских фольклорных коллективов "Кубанский казачок-97", участвовал в праздновании 300-летия Российского флота в г. Новороссийске, выступал на учительском симпозиуме в г. Сочи. Лауреат международного фестиваля детского музыкального творчества "Земля – наш общий дом" в г. Екатеринбурге, участник "Дней города" в г. Новороссийске, г. Туапсе, г. Крымске. Обладатель Гран При межрегионального фестиваля детского фольклора "Кубанский казачок - 99" в трех номинациях, лауреат 14-го международного фестиваля "Вавилон" в Ираке (сентябрь 2002г.), где принимали участие коллективы из 40 стран мира.

Руководитель коллектива "Наипи" и "Амшен" Вардан Погосян использует в репертуаре ансамблей хореографические мотивы различных регионов исторической Армении.

Коллективы Центра принимают активное участие в мероприятиях РЦНК Лазаревского района г. Сочи, армянских общественных организаций и всей армянской диаспоры края.

Карине Зейтунян

ИЗ АРХИВА

В московском журнале "Армянский вестник" N14 за 1916г. перепечатаана статья из газеты "Приазовский край" о четырнадцатилетнем Сурене Тохмазяне и десятилетнем Погосе Тютюнджае. Они рассказывают о том, как очутились в Новороссийске, а также о пережитом во время Геноцида армян в Османской империи. Размещая эту публикацию, мы рассчитываем на отклики тех людей, у которых имеются сведения о дальнейшей судьбе Сурена Тохмазяна и Погоса Тютюнджа.

ИЗ ТУРЕЦКОЙ НЕВОЛИ

(Корреспонденция в газете "Приазовский край")

Недавно в Новороссийск доставлена партия пленных турок, снятых нашими моряками с турецкого судна. В числе их два армянских мальчика из Трапезунда: Сурен Тохмазян, 14 лет, и Погос Тютюндян, 10 лет.

По ходатайству местного армянского комитета, начальник гарнизона, снесшись телеграфно с начальником Кубанской области Бабычем, освободил мальчиков.

Случайно у Тютюндяна в Новороссийске оказался родственник-торговец, приютивший обоих мальчиков у себя.

Мальчики рассказали следующее...

Еще зимою, во время бомбардировки русскими судами Трапезунда, мать одного из мальчиков ушла из города в деревню Здефанас, лежащую в 10 верстах от Трапезунда. Спустя полтора месяца в Трапезунде и его окрестностях появились новые турецкие войска. Выделив из всего населения русских армян – мужчин, турецкие войска доставили их всех в Трапезунд, откуда вывезли на катерах в море и за косой потопили. Из 30-40 человек только одному удалось выбраться на берег, но здесь его ожидал смертельный удар прикладом по голове.

Вскоре повсюду были расклеены плакаты, извещающие армян, чтобы они готовились к переселению вглубь Турции. Предварительно у населения было отобрано все оружие.

Когда турки окружили дом Тютюндяна, заведующего пароходным сообщением итальянской компании, старый армянин устроил у всех входов баррикады, защищаясь с оружием в руках.

Видя, однако, что долго он не выдержит, армянин крикнул: "А все-таки не сдамся", – и выстрелил себе в висок.

Жена его почти в то же время была убита на площади. Не пощадили турки и сошедшей с ума сестры Тютюндяна.

Более зажиточные семьи устроили своих детей в школы американских миссий. Но недолго пришлось пробыть детям в этих школах. Прибыла новая банда башибузуков, которая под командой жандармов взяла всех детей из школы и разместила их, под усиленной охраной, в опустошенных армянских кварталах.

Прошло еще немного времени, и всех детей от 2 до 5 лет увезли вглубь страны. Взрослых же девушек турецкие чиновники разобрали по своим домам.

После взятия русскими Эрзерума в Трапезунде поднялась паника. Прибывшие в Новороссийск мальчики попали к богатым туркам, которые, посадив их на свой моторный катер, уехали в Ризу, затем прибыли в Вону. Сестра одного из пленников сумела дать мальчикам небольшую сумму денег.

Ночью мальчикам удалось бежать из-под надзора. Они отправились обратно в Трапезунд. По дороге видели массу трупов. Судя по одежде, это были трупы убитых турками армян.

Прибыв в Орду (небольшой порт), мальчики увидели парусное судно, нагруженное кукурузой. Выдав себя за турецких мальчиков, они заплатили за проезд в Трапезунд и тронулись в путь.

Отъехав недалеко от Орды, на судне увидели русские суда.

Произошло большое смятение. Желая скрыться, турки сняли паруса. Но уже было поздно. Русские миноносцы приближались.

Один из мальчиков начал платком подавать сигналы русским морякам. Команда судна до того растерялась, что не мешала мальчику сигнализировать.

Подойдя вплотную к судну, наш миноносец приказал всем перейти на его палубу, после чего судно было потоплено.

Этот же миноносец доставил пленных турок и мальчиков в Новороссийск.

ИЗ АРХИВА

Доклад А.Аргутинского Кавказскому Комитету съезда городов о командировке в Трапезунд

(Начало в предыдущем номере)

С армянами-католиками вначале еще церемонились, но впоследствии их постигла та же участь, что и григориан.

В числе их были убиты и сестры армяно-католического ордена Мхитаристов.

Греческое население охотно брало к себе детей армян, спасая

их от жестокой расправы. Греческий митрополит взял около 200 детей, американский консул - до 300. Вначале местный губернатор (вали) не мешал этому, допустив лишь прием детей до 10 лет, но в самый разгар расправы с армянами, власти потребовали, чтоб детей этих сдали в сиротский правительственный приют. Сперва за детьми тут был кой-какой уход, а затем все дети исчезли куда-то бесследно. По предположению, имеющему за собой все основания, детей частью отравили, а частью утопили, девочек же 10-11 лет раздали разным лицам в наложницы.

Некоторые из детей были спасены местными персиянами. Об-

ством, Минаса Тутунджяна, тоже застрелившегося, и др.

Вспоминая пережитые ужасы, более взрослые дети ц. несколько уцелевших девушек и женщин армянок, с чувством глубочайшей признательности и бесконечной благодарности говорят об отдельных лицах, положивших много труда и энергии в деле спасения

избивавшихся армян. Лица эти - американский консул, американский миссионер Краффорд, содержательница отеля Suiss, швейцарско-подданная, и местный турок Шевкетбей Шатир-заде, сын которого был

убит жандармами, когда он выступил открыто на защиту армян. Одновременно с этим передают и такой факт. У местного германского консула давно уже служила кухаркой армянка. Имея полную возможность укрыть ее в консульстве, консул сдал ее властям, и она была убита. Указывают также на бессердечное отношение жены консула, которая имела возможность спасти некоторых, но сделать этого не пожелала. С имуществом армян турки поступили так: дома (их было до 1000) конфискованы в казну, драгоценности разрешили снести в особый дом, мебель и обстановку - в церковь. Все это имущество после расправы с армянами было разграблено

щее мнение многих опрошенных греков, что резня армян произошла по определенному плану, и что инициатива и руководство в этом деле, несомненно, принадлежит турецкому правительству, которое строго преследовало за всякую помощь, оказывавшуюся армянам. По словам одного из представителей местной администрации, переданным влиятельному греку, всего было брошено в море около 800 армянских детей.

Некоторые из армян, когда к ним являлись жандармы забирать членов их семей, кончали самоубийством. Называют Хачика Асланяна, застрелившего свою дочь и покончившего с собою самоубий-

русскими будут сданы в веселые дома, а молодежь отправлена в русскую армию. Турки двинулись в Тереболи, Самсун и Сивас. Выселялись они не только из Трапезунда, но и из Ризэ и других мест.

Интересно отметить одно обстоятельство. Вся крупная торговля была, как указано выше, сосредоточена в руках армян и греков. В начале же войны власти ввели крайне низкую таксу на некоторые продукты, и по этим ценам торговцы-турки закупили у армян и греков ходкие товары, и когда эта операция завершилась, была объявлена новая такса, вдвое и втрое превышающая прежнюю.

К грекам отношение турок в начале войны, когда опасались союза Греции с четвертым соглашением, было плохое, но когда опасения эти не оправдались, турки старались не раздражать греков. Переходя к мерам, которые

Кавказскому отделу Союза городов желательно немедленно осуществить по отношению к Трапезунду и его району, считаю долгом указать на необходимость немедленно же командировать особо уполномоченное лицо в Трапезунд, на которое возложить: 1) открыть приют для детей на 300-500 душ; 2) устроить питательный пункт на 100-200 душ для возвращающихся четников и беженцев, скрывавшихся в лесах; 3) принять меры к ограждению имущественных прав найденных детей и явившихся беженцев и 4) предпринять хлопоты по разысканию брошенных детей и девушек, насильно задержанных в домах окрестностей Трапезунда, где еще некоторые турки остались на месте.

*"Армянский Вестник",
Москва, 1916г., №15.*

О положении беженцев
Из сообщений в газете
"Кавказское Слово", Май, 1916г.

Князь А.М.Аргутинский, вернувшись из поездки в Трапезунд, вносит на рассмотрение Главного Кавказского Комитета Союза городов предложение об открытии в Трапезунде приюта для детей беженцев на 400-500 детей и питательного пункта на 200 человек.

ПОЭЗИЯ

СЕРГЕЙ ГОРОДЕЦКИЙ

(1884-1967 гг.)

САД

Сад весенний, сад цветущий,

Страшно мне

Под твои спускаться кущи

В тишине.

Здесь любили, целовались,

Их уж нет.

Вот деревья вновь убрались

В белый цвет.

Что мне делать? Не могу я,

Нету сил

Всех вернуть сюда, ликуя,

Кто здесь жил.

Из колодца векового

Не достать

У родного павших крова

Дочь и мать.

Не придут со дна ущелья

Сын с отцом.

Жутко венчее веселье,

Смерть кругом.

Я не знал вас, дети муки,

Но люблю.

Я хожу, ломая руки,

И пою.

Не заветные молитвы

Бытия, -

Песни мщения и битвы

Жгут меня.

Но из пламени той песни,

Из костра,

Вдруг шепчу, молю: - Воскресни,

Брат, сестра!..

Ветвь беру я снежную

С высоты

И в слезах цветы целую,

Их цветы.

Ван, 1916г.

"Армянский Вестник",
Москва, 1916г. №21.

ПРОЩАНЬЕ

Прощайте, печальные тени,
В цветы, залетевшие души,
Пусть ваши зеленые сени
Ни вихрь, ни гроза не разрушат.

Я с вами томился и плакал,
Я с вами упился цветеньем,
И зарностью алого мака,
И яблонь жемчужным лученьем.

Нет! Сирими вас не покину.
Я солнцу отдаю вас родному.
Кнему возносите кручину,
Бессмертья глухую истому.

Когда же плоды золотые
Нальются на ветках счастливых,
Вы вспомните, тени святые,
О песнях моих молчаливых.

О вере моей громогласной,
Что жизнь торжествует победно,
Что смерти зиянье напрасно,
Что люди не гибнут бесследно.

Ван

"Армянский Вестник",
Москва, 1916г. №25.

UNRU 17.05.88

Մայր իմ, սիրելի
Մայր, իմ Մարիամ,
Աղոթքիս տաճարն եմ մտնում
Արքմանի երազում,
Ծխացող խունկ ես Մայր իմ
Գոյի հավերժութ բրուգառում...
Համունմ է հուշա պատյաց,
Դայր Սերն է երկնում,
Դոգիդ Լուսախն է ձգտում,
Դոգիդ Սիրուն է ձգտում,
Սերը լուսեթեն մի շյուլ
Կաղորդյան ցոյնի մեջ ամփոփ
Կարոտի լուսից է ենում
Ծննյան բույրից է սերվում:
Մեղա քեզ Տեր, մեղա...
Սորս համար եմ աղոթում,
Ու օլչիսկոր մտնում տաճար
Ու նորից շշնջում,
Մայր, իմ Մարիամ,
Մայր իմ, սիրելի:

ԴՐԱ ԱՐԱՐԻՉ ԲՐՈՒՏԱԳՈՐԾ

Փառքն Աստծունն է, աղոթքը՝ կյանքինը,
Քանզի Լույսն ի սկզբանն խավարը ցրեց
Եւ անգոյից գոյց ավետեց,
Դու Արարիշ Բրուտագործ,
Խոկ ես կավը ամանի,
Դու ծագած Լույս աշխարհի,
Խոկ ես մոմունց խավարի,
Դու երկնքում հենալիդ,
Խոկ ես երկուում մեղավոր,
Դու կարսան ես ապուրով լի,
Խոկ ես աղբ եճ թո միջի,
Դու հավերժող Շուր, Կրակ,
Խոկ ես հանգչող մի ծրագ,
Դու անկաշար դատավոր,
Խոկ ես անվերջ մեղավոր,
Դու դարման ես վերքերի,
Խոկ ես ցավը դավերի,
Դու Շուր, Ջավատ, հավերժ Սեր,
Խոկ ես անկյալ զազրատես,
Դու փառք թիկնած աստղերին,
Խոկ ես թնկող աղյուսի,
Դու իրեղեն Արեգակ,
Խոկ ես մոլոր արբանյակ,
Դու հավերժի որթառունկ,
Խոկ ես տատասկ անհատունմ,
Դու իմ սրտի մերձավոր,
Խոկ ես հոգի դավադիր,
Դու տիրակալ փառավոր,
Խոկ ես խարդախ, սրտ զավակ,
Դու Շեմ, աղոթք փրկության,
Խոկ ես կեղծիք ամորի,
Դու գրության վիմաքար,
Խոկ ես անգութ, անկատար,
Դու հավերժող ճանապարի,
Խոկ ես մոլոր մի ոչխար,
Դու կացարան բարության,
Խոկ ես խարիսխ չարության,
Դու անուշ խունկ ծխացող,
Խոկ ես մշուշ թվացող,
Դու ծփացող ցորենի արտ,
Խոկ ես որո՞մ ծլրածակ,
Դու թիսմոր աշխարհի,
Խոկ ես այսու դոդեկի,
Դու ծայն հումկու երկնային,
Խոկ ես աղերս մարդկային,
Դու ցավերի միխթար,
Խոկ ես նրանց հայտարար,
Դու անմարմին երկասլոր,
Խոկ ես երկինք մարմնավոր,
Դու մարդկության Սուլր Քարոզ,
Խոկ ես անմիտ բարբաջող,
Դու լրություն պերճախոս,
Խոկ ես լեզու անամոր,
Դու էություն լուսաղբյուր,
Խոկ ես մարմին անառակ,
Դու ես հացը սովոյաների,
Խոկ ես անհազ որկրամոլ,
Դու հայտնություն Տերունական,
Խոկ ես անզգան ախտապալար,
Դու բարություն աննզրական,
Խոկ ես դահիճ զավեշտական,
Դու վերամբարձ զոհողություն,
Խոկ ես ամուլ սին թերություն,
Դու Անսկիզբ հավերժություն,
Խոկ ես ավեր ճահկանացու,
Դու ես խաչը երանելի,
Խոկ ես մաճը ժեռ քարերի,
Դու Օրինություն Սուլր Մյոււրոնի,
Խոկ ես պարարտ մեղքի գինի,
Դու Միաժին Լուսե պսակ,
Խոկ ես խավար անփառունակ,
Դու բնություն Երրորդության,
Խոկ ես մարմին հեշտագորով,
Դու Ավետիսի հար ցոյության,
Խոկ ես մոլար ողորմության,
Դու փառավոր Տեր Ջայտնության
Հատասաւանով անզուգական,
Որպես ուղերձ հավերժական,
Խոսրո սրտի հ մերս Աստծոն:

(Ակիզբը նախորդ համարում)

«Զափռաստ» /Կեռ, Ծուռտիկ/ մականունը Վաշտոնց Արքելը ստացել էր դեռևս Օրդուի վարժարանում սովորելու տարիներին իր սրբազնության պատճառով։ Նոյն մականունն ունեին նաև Կարդանյանների տոհմի Ներսես պապից սերող բոլոր տղամարդիկից։ Իսկ կանանց անվանում էին, օրինակ, Զափռաստցոց Ծաղկը, Զափռաստցոց Յամեստը և այլն։ Դա ոչ միայն չեր վիրավորում Վարդանյանների ինքնակիրությունը, այլ նաև հպարտություն էր ներշնչում, որպես հնատուիմիկ ընտանիքի ներկայացուցչի։

Պապենական տունը գտնվում էր Օրյուլից հարավ՝ Զավուշլար գյուղում, որն ուներ քարաշեն եկեղեցի և նախակրթարան:

Չափուաստը, վարժարանում ստվիրելու ժամանակ, ցուցաբերել էր բավականին բարձր առաջադիմություն, առանձնապես սիրում էր գրականության, պատմության, ֆրանսերենի դասերը: Կարդացել էր հայ դասականներից շատերին, բնագրով կարդում էր ֆրանսիացի պոետներին, փորձում էր ստեղծագործել, բայց ոչ մեկին հաղորդակից չեր դարձնում իր հորինվածքներին, ներքուստ զգում էր, որ դրանք դեռևս հեռու են գրականություն անվանվելու հավակնությունից:

Թուլբերենի դասին անսպասելիորեն երկինքն ամպեց, փշեց ուժեղ քամի, ամպերը գոռացին և սկսվեց տեղատարափ անձրև: Աղջկները, որոնց դասարանները գտնվում էին երրորդ հարկում՝ անմիջապես տաճիքի տակ, որի խարսոնայեց ծածկը փտել էր ու կարում էր, թափվեցին երկրորդ հարկի՝ տղաների, միջանցքը և վախսվորած սկսեցին աղոթք մրմնացաւ, խաչակներել երեսները: Ամենաերկշուները ամպորի գոռալուց սարսափահար ծղրտում էին ավելի շատ մանկական չարաճիությունից, քան վախսից որդված: Թուլբ ուսուցիչը բացեց դուռը և տեսնելով, որ աղջկները խաչ են հանում, բավականին բարձրածայն փողոցային մի հայիուանք արձակեց հայերի կրոնին հասցեին: Տղաները, որոնք դեռևս տղամարդ չեն դարձել, բայց և երեխա էլ չեն, չկարողացան կու տալ վիրավորանքը, այն էլ աղջկների ներկայությամբ, և նրանցից մեկը հայիուանքը մեռապարհեց:

Ուսուցիչը շխակացավ, թե ո՞վ էր իրեն պատասխան տվողը, կառչեց առաջին պատահած աշակերտի օճիքից և ուժգին հարվածով գետին տապալեց նրան: Առաքելը, որ բացի բնական ձիրքից օժտված էր նաև հասուն տղամարդու ուժով, տեսնելով գետնատարած ընկերոջ արնա դեմքը, նետվեց դեպի թուրք վարդ երկու ծեռողով բռնեց նրա կոկորդիկ խեղիկ: Նա նոյնինկ չլսեց աղջիկաց տողը և տղաների աղաղակը, և խեղդանան կաներ ուսուցիչ անունու այդ կենդանուն, եթե երկու ընթերց գցելով նրա վկին, հետ բաշտին չստապալեին և չփրկեին թուրք կոկորդ ներճակա ճաշելու:

Կոկորդը միաժամանակ առաջ է գտնվում և կատարում է այս պահի առաջնահատ գործությունը՝ առաջ բերելու աշխատավորությունը:

Երկար և ժամը բանակցությունների արդյունքում և կաշաթի գնով միջադեպը մի կերպ հարթվեց: Սակայն պայման դրվեց, որ Զափրաստը այլևս վարժարան չի հաճախելու, Զափուշչարում և Օրդուում չի երևալու:

Խաչիկ էֆենդին լիսին տեղակ էր եղելությանը, սակայն առանց երկնտության իր հոգանու տակ վերցրեց պատանուն գնահատելով նրա պատվասիրությունը, ազգաւայրում և լուսաւայրում:

սիրությունը և ըմկերասիրությունը:
Երկու տարի աշխատելով Խաչիկի կաղ-
նուում Զափոհասոր երեք բանի տեր դար-
ձավ՝ վաստակեց որոշ գումար, ծեռքերի բշ-
տիկները վերածվեցին տղաճարուն վայել
կոշտուկների և սիրահարվեց Խաչիկի միջ-
նեկ աղջկա՝ Յոռիկի վրա: Յոռիկը Յորիկսի-
մեն, ընդամենը մեկ տարով էր փոքր Առաքե-
լից, գերվեց նրա առնական տեսքից առա-
ջին իսկ հայացքից: Իսկ փոքրացած Տորք

Ամգեղ հիշեցնող պատաճին տանը գրով-
ված շալէ շապիկի տակ ուներ անսահման
բարի և նուրբ, սիրո հանդիպ անպաշտպան
մի սիրու:

Զորացած վայրի խնճորենու բնից նա իր ձեռքով պատրաստել էր քեմանի և երեկոները նվազում էր մյուս մարաբաների համար, որոնք, որքան էլ հոգած լինեին, այնուամենայնիվ քենչուց առաջ սիրում էին նստել իրենց հատկացված շինության շեմին և լսել քեմանու նուրբ երաժշտությունը և երգել համշենահայկական մընհիներ։ Երբեմն քեմանին նրա ձեռքից վերցնում էին հույս մարաբաները և նվազում որպես բոլողութիւն, երբեմն էլ վրացիները՝ որպես չնօնքուր։ Ակարում այդ նորօրյա Օրիկեսը երգում էր ժողովրդական մընհիներ, իսկ երբ սիրտը կպավ

Յօսփին, սկսեց հնարել նորերը: Այդ «Երեկույթներին» ներկա էին լինում տան բոլոր անդամները, որոնք, մեկ էլ տեսար, բռնում էին «Մրա պարը», «Թաք թանձարան», կամ հայտնի «Թրթռանը»: Շատ հաճախ երգում ու պարում էին հունական «Սիրտաքի» կամ վլացական «Լեքկուրիի»: Այն օրերը, եթ

ՀԱՐԴՈՒԿ

(Հատվածներ Վիպակից)

ԳԵՂԱՄ ՄՆԱՊՅԱՆ

ՎԱՐԴՈՒՄԿԱՆ

(Հայուսների մասնակից)

(Հատվածներ վիպակից)

ծանրակշիռ հայտարարություն էր, սակայն պարունակում էր հոսանքող տարրեր: Նախ, այդ ո՞ր թուրքն է երբեց ինքնական վերադարձել կաշառքը: Երկրորդ, եթե այդպիսի հայտարարություն է արվել, ապա այն երկու նպատակ կարող է հետապնդել: Կամ նրանք ցանկանում են իսկապես Վրեժ լուծել իրենց եղբոր մահվան պատճառ դարձած Զափռաստից, կամ ուզում են եռապատկել-քառապատկել նոր կաշառքի չափերը: Փորձառու Խաչիկ Էֆենդին հակված էր Վերջին վարկածի կողմը: Նա շատ լավ գիտեր, որ երեք տարի անց ոչ մի հնարավորություն չկա պացուցելու, թե ինչն էր ուռուցքի պատճառը: Կոկորդի վնասվածքը, թե՛ թուրքունի ծովածք, քանի որ Ալին մոլեռանի ծխող էր. նա ծխում էր խնդրում չանցած կըու թուրուն, որը բառն մեջ տրորում էր և փարարում թերեւ խնավացրած ծխախոտի մեկ այլ տերկի մեջ, ստանալով սիզարանան ծիզարա:

Իրավակիրառ երկար ըմբռեց և որոշում կայացվեց հարսանիք չափել: Այն ավարտվեց թերեւ քեֆով, որին, մեծ խնդրանքներով, մասնակից դրագվեցին նաև Արև բարեկամները:

Քեֆն ավարտվեց վաղ առավոտյան, փոխարեն 3-4 օր տևելուն և ինքնաբերաբար մարելուն, երբ հարսանրավորները ծայր ասադանի հոգմում էին խմելուց, պարելուց, վիճելուց, և հնչու չէ նաև թերեւ ընդհարումներից:

Եթե մինչ այդ օրը հնամակները համաձայնության էին եկել, որ նորապասկեմերը պետք է ապրեն Սնապոց գեղում, այսինքն, առժամանակ Զափուաստը տնիկեսա էր գնալու, ապա այժմ դա բացադրվում էր: Հավանության շարժանացավ նաև Պոլիս փոխարդվելու առաջարկը: Նախ դա փեսացուի սրտով չէր, նա քաղաքի մասին բարձր կարծիք չուներ, երկրորդ՝ զգայիշորեն վստահավոր էր թե նորապասկեմերի, թե հենց ի՞ն Խաչիկի համար: Մնում էր մեկ տարրերակ, որը գտավ համընդհանուր հավանություն: Մինչ քեզի շարունակվում էր, Խաչիկի մարաքաներից և Զափուաստի ընկերներից հինգ-վեց հոգի ամբողջ գիշեր աշխատում էին և առավտոյան նորապասկեմերի համար պատրաստ էին առաջին անհրաժեշտության հրերից մի մեծ օժիռ և ուր եզան արարամերից բաղկացած քարսավանը: Դեռևս չեղ ցրվել առավլույան ցողը, երբ քարպալնը ճանապարհ բռնեց դեպի Տոլեյրոն գյուղը, որը գտնվում էր Սեբաստիա տաճող ճանապարհի վրա և հայտնի էր իր ջրառատ և առողջարար աղբյուրներով, բյուրեղային մաքուր օդով, որը հագեցած էր մշտադայար անտառների բույրով:

Կարժապետ Ալոյ տուն ու-
ղարկվեց օյուղի ազդեցիկ և տարեց մարդ-
կանցից կազմված հասովկ պատզամակո-
ռական խումբ՝ թանկարժեք ներքներով և
փողով: Խաչիկ էֆենդին Զափուասի հոր
անունից գրեց արևելյան դիվանագիտու-
թան մարզարիտներով համեմված մի գրու-
թյուն, որից աստցողները միմիայն հաևկա-
ցայն այն, որ Վաշտոն-օղլիները ներդու-
թյուն են խնդրում «հայտնի մանկավարժ
Ալոյ պիտուիթի»: Միարեւան հաջուկա-

Ալու ընտանիքից»: Միջադեպը հարթվեց Երկրորդ անգամ: Մյուս օրը Երեկոյան քառավանը հասավ Տուեյրու գյուղը, որը բարձի բուն ինաստով քաղված էր Լեռան փեշին փելիսի և մաշմուրդի մինչև Երկինք հասնող անտարի մեջ: Այդ գյուղի ընտրությունը պայմանավորված էր նրանով, որ այնտեղ էր բնակվում Խաչիկի աներձազը: Առավոտյան Տեր Մանվել քահանան նրանց պասկեց տեղի փայտաշեն եկեղեցում իրար խառնելով

աշխարհաբարը, գրաբարը և բարբառը:

Մեղրամին անցավ Երջանիկ և անհոգ, սակայն չէր անցել ևս երկու ամիս, եթի նոյն թուրքը, որը նախազգուշացրել էր Ալոյ ճահվան և դրանում Զափոսատին մեղադրելու մասին, այս անզամ հայտնվեց Զափուշլարում՝ Վարդանյանների տանը և հայտնեց, որ հայտարարված է Վարդանյան Առաքելի որոնումը: «Ոչինչ չօգնեց այդ տիտուր հարցի փակման գործում: Մենք բազմից հայտարարել ենք, որ ոչ մի բողոք չունենք, բայց մեր երկիր օրենքն է այդպիսին: Իշխանություններին հարկավոր է այդ հարցը պարզաբանել դատական կարգով» պնդում էին բանագնացները:

(Ծարունակելի)

